

יוסף בן אהרון

(239) 92

המרואין: מר יוסף בן-אהרון, ירושלים

הנושא: העפלת וקליטה של יהודי סוריה ولבנון בארץ

המראיין: אריה כהן

תאריך: 14.11.1999

ש. היתי מבקש שבתחלת הריאיון תספר קצת כמה פרטים ביוגרפיים לגבי ההיסטוריה
האישית שלך – תפקדים שעברת במהלך החיים, ולאחר מכן עסק ביהודי סוריה.
ת. אני יליד ירושלים. גדלתי בילדותי במצרים. לאחר שעליינו ב-1947 למדינת
אוניברסיטת העברית במקון למדעי המזרח, היסטוריה של המזרח התיכון.
מ-1956 אני עובד משרד החוץ. עבדתי שם מעל ל-30 שנה.
ש. באיזה מחלקות משרד החוץ?

ת. היתי במחלקות המחקר, היום זה המרכז למחקר מדיני והיתי במחלקה אפריקאית.
לאחר מכן מוניתי למזכיר ראשון בוושינגטון, היועץ המדיני לאחר מכן, בין השנים 1967-
1973, כשייחק רבין היה השגריר בארה"ב.
חזרתי ארצה בערב מלחמת יום הכיפורים ואז השאלו אותי למשרד ראש הממשלה והייתי
עוור המנכ"ל בתקופת מלחמת יום הכיפורים והמשא ומתן שלאחריה, המנכ"ל שהיה או
מרדי גזית.

ב-1974 נזקורי התפטרה גולדה מאיר וייחק רבין הפק להיות ראש הממשלה והזמין אותו עוד
שנתיים והשכתי להיות עוזר המנכ"ל שעוסק בעניינים מדיניים כמו הכנות ניירות,
פברקים, ודברים כאלה.

ב-1976 ביקשתי לחזור למשרד החוץ ומוניתי סגן הקונסול הכללי בניו-יורק שם היותי 3
שנתיים עד 1979, כשליכוד עלה לשולטן בזמן שהותו בניו-יורק. אז קשרתי קשרים עם
ראשוני היליך שהגיעו לארה"ב, כמו שמואל כץ שנשלח על ידי מנהס הבניין והתיידדתי
אתו גם אישית, כך שב-1979 חזרתי ארצה וזמן קצר מוניתי למנהל מחלקה שוב במרכזו
המחקר במשרד החוץ, ממונה על מדור סוריה, לבנון ופלשתין, בעצם כל המדינות חוץ

יוסף בן אהרון

מצרים. כל זה בתחום המחקה. זה היה עד 1981 ובתחילת 1981, כשדיין התפטר ויצחק שמיר החליף אותו כשר חוץ, שmir חיפש ראש לשכה במקומות אלקיים רובינשטיין, שרצה לעבור ליעוץ המשפטי ואז לאחר ששמיר ריאין כמה מועמדים,לקח אותו למשרת החוץ. הייתה עט יצחק שמיר קודם כמנהל הלשכה, אחר כך ב-1984, כשהוא החליף את בגין שההתפטר והפך להיות ראש ממשלה,לקח אותו והייתה יועץ מדיני לראש הממשלה. אחר כך במשלחת האחדות הלאומית, ברוטציה, חזרתי למשרד החוץ ונשארתי יועץ מדיני וסגן מנהל כללי, וב-1986 כשמיר מונה שוב לראש הממשלה, הואלקח אותו שוב ומינה אותו למנכ"ל ראש הממשלה, בעיקר בנושא המדיני. זה נמשך מ-1986 עד 1992, כשבנפלה ממשלה הילכוד בבחירות מאי 1992. באוקטובר 1991 הוא מינה אותו לראש הממשלה למשך ומן עם סוריה, ואת זאת עשתה במשך כל אותם חודשים, עד מאי 1992. כי יצחק רבין נבחר לראש הממשלה לא יכול היה להציג לי שום דבר ובעצם אמר לי שאני יכול למכת הביתה והלכת הביתה ומאז אני כותב, מרצה בנושאים שונים, מדיניים ועוד.

ש. בתקופה הראשונה שבה הייתה משרד החוץ לכך נגיעה לסוריה, לבנון והמחקר שלך עסק במדינות אלה?

ת. כן. עסיתי כמה וכמה פעמים בנושא של סוריה ולבנון, גם בהיבט המתקרי ולאחר מכן, אפילו כשלקטתי באפריקה, הייתה גם אחראי לנושא של החדירה הערבית והפעולות האנטי-ישראלית באפריקה של מדינות אלה. זה היה בעיקר מצרים, אבל גם סוריה אם כי פחות. עירק, סוזן, לוב ומצרים יותר.

בחיותי בניו-יורק, שם הפעולות הייתה יותר אופרטיבית בתחום של סוריה ולבנון והוצאה יהודים משם. ובמקביל עוד כשהייתי בירושלים לפני כן, נשלחתי לוושינגטון והתחברתי לקבוצה הראשונה שהקימה את ארגון יהודים יוצאי ארצות ערב, שידוע בשם "ווזיק", ואז היה יעקב מירון משרד המשפטים ויחזקאל חדד מניו-יורק, שהיה רופא עיניים, ומלכה שלבייך, שכתבה בין היתר ספר שיצא לפני שבועות אחדים, שערכה בעצמה ספר שככללים בו כמה מאמריהם על נושא יהודי ערבי, כולל היהודי סוריה. ספר זה יצא באנגלית בלונדון.

יוסף בן אהרון

היהתי בקשר עם ח'יך מנהס ידיד, שעסוק בקליטתם של יהודים סורים, כאשר הייתהתי במשרד החוץ ובמשרד ראש הממשלה. אט איני טעה, גם סייעתי לשבקשו להבא לראש הממשלה אנשים שיצאו מסוריה. נדמה לי שהרב חמרא באופן חשי יצא מסוריה, נתנו לו אישור Cainilo לצורכי בריאות והוא ביקר בצרפת, אז הוא טס לישראל, והיו לו גם קרובי משפחה בארץ, אז הבנוו אותו לראש הממשלה יצחק שמיר, כל זה בתיווך המוסד. הוא נפגש אותופה בירושלים.

ש. נלק עקב הצד אגדל מבחינה היסטורית. ההכרות או הפגישה הראשונה שלך עם הנושא של יהודי سوريا ולבנון. אתה זכר באיזה אירוע או באילו סיבות זה קרה? ת. פרט לפעילויות במסגרת זו וזיק ופעילות הסברתית, אולי התראייניטי בשנים שבוחן הייתהתי במשרד החוץ לפני שנשלחתו לחוויל, המפגש הראשון שלי היה כשהייתי סגן קונסול כלל בניו-יורק בשנת 1976-1977, שאז נכנס גימי קרטר להיות נשיא ארה"ב, ובאותה תקופה הפעולות להוצאה יהודים מסוריה הייתה בשלב די פעיל, אני לא יודע אם מתקדם, אבל פעיל.

ש. פעיל מהבחינה שלנו כגון בעיתונות, יחס ציבור, הפגנות? ת. כן, והפעלה של יהודים יוצאי سوريا בניו-יורק. ניסינו להפעיל את הקהילה היהודית הסורית בברוקלין להפעיל בנושא זה.

או היה חבר קונגרס בשם סטיב סולדץ, שאזרה הבחירה שלו היה ברוקלין וזה כלל בחלוקת את האזרה שבו יושבים יהודים יוצאי سوريا. יהודי עשיר בשם סטיבן שלום היה ידיד של אותו סטיב סולדץ, ושני הסתיבנים אלה התחלפו אז בפעולות שלהם למען היהודי سوريا והם מימנו למשל שיגור מצות לפ██ח, ביקרו בסוריה ביחד כמה פעמים, התקבלו בرمאות שונות. אני לא חשב שהם התקבלו על ידי אсад, אבל הגיעו לקולונל של המוחארת', שהוא אחראי לנושא היהודי. נתנו להם להיכנס כי שניים אורחים אמריקניים.

ש. הקולונל הזה מהמוחארת' היה ממונה על הרובע היהודי בدمشق. ת. הוא היה ממונה על היהודים בכלל בסוריה. כשסטיבן שלום היה חוזר היה מדווח לי ואני הייתהתי מדווח ארצה. אני חשב שהוא גם בא לתל-אביב להתראיין והיה נפגש גם עם נציגים של המוסד בנושא זה. בעקביפיו היהתי מותאם בנושא זה. אני גם תיזכרתني אותו

יוסף בן אהרון

כ噫 החשש שלי היה כל הזמן שמתוך הרצון לעשות למען היהודי סוריה אנחנו משחקים לידיו הסורים, כיון שהם רצו להראות שמצד המישל הסורי עסקו בדיכוי של הקהילה, במניעת יציאתם של היהודים, אבל מצד שני הם רצו להפגין לפני חוץ, וביחוד לפני המערב, שיש שוויון ואין שום הפליה והיהודים מרצו וכוי. היו מקרים שהיהודים ואחרים שיתנו פועלם עם המגמה הזאת של הסורים.

ש. יהודים מתוך הקהילה בدمشق?

ת. לא רק זה, אלא גם יהודים אמריקה, וגם אולי נדמה לי שהיא שלב שבו תנועתLOBBIIZ' היהת מעורבת בזה, והם מתוך אותה גישה שם הפעילו לפני היהודי בריה'ם, הם היו מאוד נגד כל פעילות חשאית או כל פעילות שהיא לאומית או כל ניסיון להברחה. חס וחלילת. הם אמרו: צריך לשתף פעולה עם השלטון הסובייטי ברוסיה ועם השלטון הסורי בסוריה. וזה אם אתה מראה להם שאין לך שום כוונה נגדם אז הם יעזרו לך וייטבו את מצבה של הקהילה היהודית. כמובן שאנו התנגדנו לזה. ככל יכולתי, כיון שהייתי הקונסול המדיני בקונסוליה הכללית בניו-יורק, עסקתי גם מצד אחד בהסברה, ותמיד בכל הופעה שלי באותו 3 שנים שבחן הייתי בניו-יורק, חן בפניהם יהודים של מועדן.

הניסיאים וארגוני יהודים שונים והן בפני עצמם, בפני ארגונים כמו המועצה ליחסים חוץ ומוסדות כאלה, הדגישתי תמיד את הנושא של היהודי סוריה. נודע לנו, בעיקר, שהדבר היה מקומם את הסורים. הם עשו מאcents להוכיח את ההפך.

ההישג הגדול שלנו היו שני מאירועות שזכורות לי מאותן שנים בהן שירתתי בניו-יורק: אחד נוגע למישל של קרטר. הוא רצה לקדם משא ומתן בין ישראל וسورיה, וכיודע והיום יודעים את זה בזדאות, שהוא לא היה מיידי ישראל. קשה לומר גם שהוא היה מיידי היהודים, וההיפך מזה יותר קרוב לאמת.

ש. הוא היה נוצרי בنفسו.

ת. כן. בפעם הראשונה שנשיא אמריקאי נפגש עם הנשיא אסאד האיש היה קרטר והוא פגש אותו בזינבה. אני לא זכר באיזה שנה אבל אני חשב שהזה היה ב-1978 אם אינני טועה. فعلנו הצהרתית לקרה המפגש הזה ושיגרנו באמצעות ארגונים יהודים, לבית הלבן את הדרישות שלנו. בין היתר היה אז נושא מאד כואב של כ-400 נשים יהודיות רוחקות

יוסף בן אהרון

תושבות دمشق, שלא היו להם גברים שאתם היו יכולים לחתחן, כיון שהגברים או שהיגרו או שברחו מدمשך, ומצבן של הבנות האלה באמת היה קשה. אז הבנוו את הנושא הזה ביחד עם כל הנושא של מצבח של קהילת היהודי סוריה. הדיווחים שקיבלו אז הם מהפגישה של קרטר והם מפניות דומות שנערכו לעיתים רחוקות בין סנטוריים אמריקאים שביקרו בדמשק והעלו גם הם את הנושא. אני זוכר שהיו מקרים שבהם אсад היה אומר: אין שום בעיה עם היהודיות הרווקות האלה. אם הן רוצחות לחתחן, אז שיבוא יהודי אמריקאי או מכל מקום אחר ויתחתחן אתן בדמשק. זאת הייתה הציניות של האיש הזה. זאת נקודה מענית שבפעם הראשונה אני שומע על הרעיון הזה של אasad שיבאו גברים יהודים לדמשק ויתחתחנו עם הבנות האלה. متى הוא העלה את זה?

הדיווחים שקיבלו על השיחות עם אasad היו תמיד מרתקים, השיחות של אasad עם קרטר ועם סנטוריים ועם יהודים בעלי מעמד מיוחד שהצליחו להגיע אליו. זה לא היה פשוט. או עם השגריר האמריקאי. כל אימת שהעלו את הנושא של היהודים אז קודם כל הוא היה שואל וטוען: למה אתם מעלים את הנושא של היהודים? למה אתם לא מדברים על הנוצרים בסוריה או על כל עדה אחרת? מדוע אתם נטפים לייהודים? הם סורים לכל דבר וננים מזכויות שווה וכוי. אחר כך כשהזכירו את עניין היהודיות אז הוא אמר: אין שום בעיה, שיבאו גברים ויתחתחנו אתן. הוא חופשיות לחתחן.

אבל קרטר הצליח להשיג הבטחה מסאסאד שזו אכן הוויטור הנadol שלו. אני זוכר את המספר – 11, ככלומר אasad התיר את יציאתו של 11 נשים יהודיות רווקות. הוא באמת יצא. הסורים הקפידו שלא יהיה יותר. הקהילה היהודית מסוריה בברוקלין קיבלה את הבנות האלה. יש שם שני בתים כניסה באושן-פארק בברוקלין, אחד זה של התאלבים ומולו של הרוב מלטנון זה של הדמשקאים. לאחר והבנות האלה באו מדםשך, ואתה יודע שהחאלבים מסתכלים מגביה על הדמשקאים, הרבה של בית הכנסת של הקהילה הדמשקאית הוא שטיפל בהן. הוא היה באמת מסכנת. חסروف כל השכלה יהודית. הוא היה בגילאים שונים, היו מבוגרות וצעירות. מה שכאב במיוחד זה שהן לא הסתדרו. הוא היה בלבד והן לא הסתדרו טוב, ושתיים או שלוש מהם הגיעו לדמשק. מזה גם הסורים עשו מטעמים כדי להראות: אולם

יוסף בן אהרון

רואים, זה לא מי יודע מה, לא צריך להצליל אותו, אם למרות שנתנו להן לצאת חנ' חזורתה
הביתה לדמשק.

ש. אחרי כמה זמן חזרו מכך שהגיעו לאלה"ב?
ת. אני חושב שזה לוקח כמה חודשים. יכול להיות שהמוחאברת' הסורי רצוי גם להבטיח
שהזירה יקרה ודאגו באמצעות המשפחה של אותו 3-2 בנותו חזרו, שכן באמות יקרה.
באותה תקופה, איני זכר את התאריך, הסורים הצליחו להזמין לסוריה צוות של
הטלוויזיה האמריקאית שנקרה "60 דקות" של רשות CBS וואלס, שהוא המראיין
הראשי, שהוא יהודי אגב. הם הצליחו להפיל אותו בפח ולקחו אותו לקהילה היהודית
והראו לו את החנויות של היהודים ודאגו שייהודים יתראוינו על ידו והוא עשה תכנית שככל-
כולה הייתה הפגנה שמצבם של היהודים שפיר לחלוtin.

ש. זה היה אחרי שהבנות יצאו מדמשק?
ת. כן. אחרי שהבנות יצאו.
ש. מ时候 בסביבות 1979-80?
ת. אני חושב שכן, אם כי קשה לי למקד בדיק. באותה תקופה שבה הייתי באלה"ב.
האירוע האחרון שאני זכר שבו גם הייתי מעורב במידה מה, אבל לא באופן בלעדי, ואני לא
זכיר מ עוד סייע בנושא זהה. אני מניח שאלו היו גורמי מודיעין ישראלים. שני בתורים
יצאו מסוריה וברחו דרך טורקיה והגורמים שסייעו להם, הבריחו אותם, הביאו אותם לניו-
יורק והצליחו להביא מראיין מהעיתון היוקרתי "ניו-יורק טיימס" והופיעו ריאיון אתם
 בכתבBURUR שער בעמוד הראשון. הייתה תמונה של אחד מהבחורים עם הגב לצלמה והוא
מספר על סבליה של הקהילה היהודית, על עניינים של אלה שנעצרים, על כך שנעצרים
לפעמים יהודים על לא עול בכם, והמשפחה אפילו לא יודעת מהם נעצרו, ועל כך שהיה
מקרים שבהוחרים או משפחות שניסו לברוח, משטרת הגבולות הסורית יורתה בהם והיה
מקרה אחד שגס הרגה מישחו ופגעה בכמה מהם. ועוד מקרה טרגי שקרה, ש-4 בחורות
שניסו לברוח מסוריה דרך לבנון דזוקא, ארבעתן נרצחו, והיו כל מיני ידיעות שהן גם נאנסו
ואחר כך נרצחו, אבל כל העניין הזה לא ברור ועד היום זה נושא שהיה צריך לתת לו פרסום
ולהראות את האכזריות והרשע של הסורים.

יוסף בן אהרון

כמובן שהגיעו אליו כל הזמן גם סיפוריים, באמצעות סטיבן שלום, על מה שמתורחש בקהילה.

ש. יש לי שאלה לגבי סטיבן שלום. מה פתאום השליטון הסורי איפשר לו להיכנס כמעט באופן חופשי?

ת. סטיבן שלום היה יהודי עשיר מאוד והוא התנתן והתגרש ואחר כך התנתן עם יהודיה ממוצא מרוקאי, שהיתה גם פעילה בארגונים יהודיים. באמצעות השגריר הסורי בחו"ם הוא הצליח לקבל אישורת ביקור בסוריה. אני חושב שהוא גם פילס את דרכו עם שוחד וחילק הרבה כספים לקצינים במשטרת החשאית הסורית, והגיע עד לקולונל במוחאבראת'.

ש. כדי לתת את השוחד הוא היה צריך להגיע לשם.

ת. כן. זה התחיל כנראה בשוחד מההתחלתה.

ש. הוא היה במקורו סורי.

ת. כן.

ש. אביו היה איש עשיר.

ת. איש עשיר, דתי, ידוע והיה ידוע כאיש חסד גדול. הבן לא היה כל כך דתי אבל בולט בנושא הזה מאוד.

ש. איך גרה משפחת שלום?

ת. הוא היה גר באזור פלטבוש בברוקלין. אני התיידדתי אליו מאוד והייתי שומע ממנו דברים כל אימת שהיה חזר מביקור בסוריה, והייתי מתדרך אותו לפני ביקור. סיפוריים על מה שמתורחש בסוריה קיבלו דרכו. סטיבן שלום גם התיידד והתחבר לחבר קונגראס היהודי שאזור הבחירה היה גם בברוקלין, סטיבן סולד, שהיה בחור אמбиיציוז ואחד הבולטים בין חברי בית הנבחרים הדמוקרטיים אז בקונגרס. זה היה בסוף שנות ה-70. אני זוכר שאפלו דיברו עליו להיות מועמד למזכיר המדינה. אחר כך הוא ירד מגודלו. לעיתים היו נסעים יחדם ביחד. סולד לחבר קונגראס היה כאלו פורש את חסותו על סטיבן שלום. הסיפורים על מעלי המשטרת החשאית הסורית היו מגיעים אליו והייתי מודעת אחר כך על כך שייהודים שרצו לבסוף היו צריכים להיזהר שלא יהיה שם רמז שיינודע למשטרת, כי

המשטרת עקרה אפילו בבית ספר. אם ילד לא הופיע לבית ספר היו הולכים לבתו לראות אם במקרה המשפחה הצלחה לברוח ולכנן הילד לא הופיע לבית ספר. لكن אם משפחה ברחה, אז שלחו את הילד באותו יום של הבריחה לבית הספר כדי לא לעורר חשד. את האוכל השאירו על השולחן כדי לא לעורר חשד, היו משאירים אוור דלוק והיו יוצאים בשקט, משלמים שלמוניים לכל מיני מותוקים, ולבסוף לא ידעו בביטחון אם אפשר לסמן עליהם אבל נטלו סיוכנים. זה היה כרוך במעבר בדרך חתחות, רצפת סכנות, מדשך וצפונה דרך חלב, קמישלי ועל גבול טורקיה ומשם לארץ.

העלית כמה נושאים. סיפרת שmedi פעם הייתה מתדרך ושותע דיווחים ומתרדרך אנשים שהיו מגיעים ממש. כל זה היה בשיתוף פעולה עם המוסד ואנשים אחרים. ההגעה של הרוב חמורה לארץ, מה הייתה מטרתה עצם, בפעם הראשונה כשהוא מגיע הנה ונפגש עם ראש הממשלה יצחק שמיר?

ת. הרוב חמורה הגיע לביקור חשאי ונפגש עם יצחק שמיר. הוא דבר עברית למורי לא רעה. המטרה הייתה פשוט לעודד ולדעת מה קורה ולראות באילו דרכים עוד אפשר לפעול כלפי הממשלה הסורית כדי להוציא את שאրית היהודים. אז, בשנות ה-50 היה מדובר ביוזדים כולל בדמשק, חלב וקמישלי לפחות 5,000 נפש.

ש. האם ראיית הבדלי גישה בין, משרד ראש הממשלה, משרד החוץ, אנשי מוסד לבין הקהילה עצמה שהמייצג שלה היה הרוב חמורה בדרך למאבק?

ת. תמיד היו הבדלי גישות. חוץ מהרוב חמורה היה גם ראש הקהילה ששמו היה תותח, הוא היה איש מבוגר. תותח דאג לקהילה מצד אחד אבל הוא היה הדמות הגלותית הקלסית של מי שבא לחצר השלטון, במקרה זה לחצרו של הקולונל הבזוי הזה הסורי, והוא מבקש למען קהילתו והקולונל הזה, שכנראה היה מדווח במישרין לאסאד, כיון שאסאד שבאמצעות הקהילה היהודית יש בידו מנוף לצרכים המדיניים שלו כלפי המערב וככלפי ישראל. אין ספק זהה, כי אחרת מה היה Aiיכפת לו שהיהודים יצאו מסוריה?

לכן קרה מה שקרה יותר מאוחר ונגיעה זהה, אבל אז הוא חשב שאפשר להשתמש ביהודים לצרכיו. את זה הבנו עוד לפני כן, שאסאד ובכלל המשטר السوري מאד דוגמטי ורואה את עצמו כМОBILE, כMRIIM נס ודגל של הערביות, והם הנאמנים באמת לקו הערבי המסורתני,

יוסף בן אהרון

שהוא בעצם הקיצוני ביותר, שדוחה את זכות קיומה של מדינה יהודית בمزורה הticaון, ושטוען שהיהודים שפיר חלקים בכל העולם היהודי והמוסלמי, וכשם שאין שום הצדקה להקים מדינה של הקתולים או מדינה של המוסלמים, אין גם שום הגיון ושום הצדקה למדינה של היהודים. היהודים נמצאים אףם שם נמצאים כדת, ומה פתאום הופכים את הדת לנושא לאומי. זאת הייתה הגישה שלהם ועל סמך הגישה הדוגמנית הזאת אסאד גם התנגד לכל התערבות בענייני הקהילה היהודית והיה מוכן להענות רק על בסיס הומניטרי וכן היה פוגש את השילוחים למיניהם, בין אם זה היה הוא (תווך) או ראש המוחבראות. וכך היה מעמדו של אותו ראש קהילה תותח שהיה חושב أولי שהוא עוזה למען קהילתו, אבל לפחות הוא היה מכשיר בידיו של השלטון הסורי ושל האיש הממונה על הקהילה היהודית, כדי להחזיק את הקהילה היהודית במצב שהשלטון רצה שהיא תהיה, שתחשוש מכל סטייה. אבל לעומת זאת, שכלי חוץ היא תציג תמונה של ....

זה היה באותה תקופה שאנו הבלתיו באופן מיוחד בהסברת לנו היהודי סורי מחזק בתעודות זהות שכתוב עליה "מוסאויי", ולא רק זה, נדמה לי שגם היה על התעודה פס אדום כדי שייהי ברור ומודגש וזה היה הביטוי הבולט והרשמי של אפליה לרעת היהודים, כיון שהיהודים שלא כמו שאר תושבי המדינה, אסור היה להם לצאת את עיר מושבם אלא באישור המוחבראות, ואת כל זה הדגשו הלו וחדשו כל הזמן בהסברת לנו, עד שבסיומו של דבר, נדמה לי שבסוף שנות ה-80, ביטלו את הנוהג הזה בתעודות הזהות. הש. הצבעת על גישה של ראש הקהילה בדמשק, תותח, כמו גם גישה אחת, לעומת זאת אני מבין שלרב חمرة הייתה גישה אחרת קצר, יותר מה שנקרה של לשותף פעולה עם ישראל בעניינים האלה.

ת. עם ישראל זה לא בא בחשבון לשותף פעולה. אני חשב שהרב חمرة היה פחות מתוכוף ומשותף פעולה עם המשטרה החשאית כפי שהוא מוכן לעשות ראש הקהילה תותח. היו ביניהם הבדלי ניואננסים. בסופו של דבר שניהם גם נזהרו שלא יובילו להם ואם יובילו להם – יובילו לקהילה כולה. וכך מה שבולט שהרב חمرة היה מוכן להסתכן בנסיעה לישראל, ואולי אפילו תיאר לעצמו שהוא ייעודו למודיעין הסורי. הוא נטל את הסיכון ולא קרה לו שום דבר.

יוסף בן אהרון

ש. הרוב חומרה קיבל הרבה הרבה מאוד כספרים מהרבה מאות מקורות – מהגויינט, הסוכנות, כל מיני ארגונים יהודים שהיה בעזרה זו את כדי לתת להילאה קצר מה שנקרה מרחב מחיה כלכלי, ויחד עם כך גם תקציבים שיועדו לענייני בריחה.

ת. אני מתאר לעצמי שסטיבן שלום ואחר כך גם שליחים אחרים שאינו לא יודע עליהם, שטיפלו בעניין זהה בתיאום עם הגוינט, שלגויינט היה מעמד זהה כargon יהודי לא ציוני אלא הומניטרי. הם דאגו לצורכי הקהילה, לצורכייהם של כאלה שהיו במצב קשה. היו יתומים, אלמנות, זקנים. לצורכי ذات כמו מצות ודברים כאלה.

אני מניח שבאותם צינורות גם העבירו כספרים שאחר כך שימוש לצורכי מימון הבריחה. זאת לא הייתה בעיה כל כך קשה. הבעייה הייתה למצוא אנשים אמינים שלא יהיו בעצם סוכנים כפולים ואחר כך מסרו ידיעות גם למשטרת או למודיעין הסורי וגרמו לכליאתם של יהודים בכלל.

ש. מתוך היהודים אתה מתכוון?

ת. לא. לעربים אני מתכוון, ערבים שהיו מבקרים תמורה בספרים.

ש. מה הייתה הגישה שלך, של משרד החוץ, של משרד ראש הממשלה בעניין הזה של מאבק באלימות, בפרטום רב, לעומת המוסד למשל שבתחז גל אוליבי...

ת. אני לא הבחנתי בחילוקי דעתות בתחום הממסד הישראלי, בין אם זה משרד החוץ או משרד ראש הממשלה או המוסד, בקשר לפעולות מחוץ לסוריה. זאת הייתה פעילות שבעצם השלימה את הפעולות בתחום סוריה, דהיינו שככלפי חוץ אנחנו צריכים להבליט את האפליה ואת הפרת זכויות האדם ואת כליאתם של היהודים ושימוש בהם ככלי פוליטי כלפי מדינת ישראל. מעולם לא קיבלתי הנחיה או שמעתי שיש לנו או להיזהר בפרסומים בכל התקופות שהבן עסקתי בנושא של יהודי סוריה, בכל מקום שהייתי. לא זכור לי שימושו אמר לי: צריך להיזהר, לממן.

לעומת זאת, היו בתחום היהודי סוריה בארה'יב, כולל גם לפעמים סטיבן שלום או סטיב סולרד, שחששו, וזכור לי מה ושם מקרים כאלה, שגישה תקיפה או תוקפנית ישראלית נגד סוריה עלולה להפריע לפעילויות למען הקהילה הסורית. לא למען ההברחה אלא למען הקהילה. נדמה לי שהיה כאלה, אפילו בין הרבנים בקהילה הסורית בניו-יורק. מדי פעם,

יוסף בן אהרון

אבל זה אף פעם לא היה בולט ואני חשב שידעושמי שעושה למען הנושא הזה היא מדינת ישראל, שבעצם נושאת על שכמה את האחריות לצד המדיני והצד של הברכה, ואילו הצד של צורכי הקהילה טיפולו בזיה הארגונים היהודיים, בעיקר הגיינט, באמצעות סטיבן שלום שהיה אגב חבר הנהלה של המגבית היהודית והיה תורם גדול, גם של הגיינט.

ש. הנושא הזה של הברחת יהודים בקהילות מרוחקות בארץות ערביות ובאטיפיה, התחיל אם איינני טועה, בЏורה די משמעותית בתקופתו של מנחם בגין. אני יודע שהוא נתן את

ההוראה בעצם לגבי היהודי אטיפיה. האם לא הייתה הגבלה בזיה ביחס ליהודי سوريا?

ת. אני לא בטוח שהיה שינוי מאוד משמעותית בגישה ביחס ליהודי سوريا בתקופת בגין

לעתם קודמו. אין לי ספק אבל שבгин נתן דחיפה. אם היה צורך למשל בהשיקת משאבים

ומאמצעים לגבי הברחה או כל דבר שנגע ליהודי سوريا ולרווחתם, בגין היה יותר טובעני

ותקין לעומת קודמו. בזיה אין ספק. הרגשנו את זה גם בשטח. אני גם השתדלתי להכניס

לנאומים כל אימת שכתבתי הצעות לנקודות לנאים, ולא חשוב מי זה היה, להכניס את

הנושא של יהודי ערבי בכלל ויהודי سوريا בפרט, תמיד. למשל, כשהשمير היה שר החוץ

ובעכרת הכללית בנאום השנתי הידוע, תמיד הכנסנו סעיף הנוגע ליהודי سوريا, ומתמיד

שמיר עשה את זה. הוא לא רצה להציג את זה יותר מדי. הוא החליט על המשקל הנוח.

זאת אומרת, אם הריביתי יותר מדי בנושא הזה לעומת החלטות אחרים, אז אני זכר שהוא

היה מכך, אבל תמיד הופיע הנושא הזה בנאומו של שר החוץ בזמן, של שmir וגם של

בגין, כשהגיעו לארה'יב לביקורים והוא שאלות מה כדי להבהיר, לעומת יצחק רבין, שככל

לא הייתה לו הבנה בנושא זה. הוא לא התעסק בזיה בכלל. אני מני שהוא נתן למוסד

לשות את שלו, אבל הוא אישית מעולם לא שמעתי אותו מתבטא בנושא זה, לא כשריר

ולא כראש ממשלה.

ש. מtopic ריאיונות שעשית עם אנשים שונים, סיפורו לי שהיתה תכנית, שביקורה לגבי

מלחמות ששת הימים ומלחמת יום כיפור, והיה ויבורע ליהודי سوريا, לקהילה בדמשק –

היתה תוכנית צבאית לחלץ אותם משם. כך נאמר לי.

יוסף בן אהרון

- ת. יכול להיות. זה מסוג תכניות המקרה שיש במוסד ובמודיעין בצה"ל תמיד, כיון שהוא פוגרומים. ב-1948 היה פוגרומים בעדן, היה פוגרומים בעיראק וגם בחאלב בסוריה. لكن בהחלט היו תכניות מקרה. זה לא אומר שום דבר.
- ש. אני שואל האם בתקופה שבה הייתה מושרד החוץ, ב-1973, בתקופת המלחמה פחות או יותר, כשהכחות שלנו התקרכבו די קרוב לדמשק בשלב האחרון, אחרי שלב הבלימה, האם לא עלה העניין הזה, הדאגה ליהודי סוריה, دمشق בעיקר?
- ת. לא ידוע לי.
- ש. כשאתה אומר שהיו תכניות מקרה...
- ת. אני מניח שהיו. גם אם היה, אני לא הייתי איש מודיעין ולא עסוקי בזה. מאוד סביר שהיו דברים כאלה. אם אני מתאים אולי אני אזכיר שימושו לחש משהו, אבל זה לא היה בתחום עיסוקי וכן אני גם לא מתיחס לזה, ואין לי מושג.
- ש. היכרת אדם בשם מנחם לויזה?
- ת. השם לא אומר לי דבר.
- ש. בטח היכרת אדם בשם טובל (טוויל) שאול.
- ת. כן, ממשרד החוץ.
- ש. הוא היה תקופה מסוימת בטורקיה, באיסטנבול. אני יודע וגם ריאיניתי אותו שהוא עיסוק בנושא הזה של העברת יהודים באמצעות השגרירות. הייתה איזה שהיא הכוונה מיוחדת של אותה שגרירות, מטעם משרד החוץ או מטעם משרד ראש הממשלה או הסוכנות ואנשים אחרים? היה שיתוף פעולה?
- ת. כן, ברור. הייתה שלוחה של המוסד בטורקיה, אני מניח שגם באנקרה וגם באיסטנבול, עסקה גם בפעולות החשאית. אני בטוח שזה היה בידיעת השלטונות הטורקיים, שהיו הם היו מאד רגילים בנושא הזה של יחסי ישראל-טורקיה ותגובהםعربים לזה, וכמוון פעילות כזו שחשיפה גם מעורבות של הקונסוליה במנצ' אשרה. פתאום צץ בן אדם בטורקי שרצה לצאת, אז מתעוררת השאלה איך הוא נכנס. אז היו צריכים לטפל במקרים כדי שייהודי או משפחה ש מגיעים לטורקיה, יוכל לצאת בסדר, על דעת השלטונות הטורקיים ושהכל יעבור בשלום.

יוסף בן אהרון

ש. למראות שאמרת לי שאתה לא מתמץא ולא הייתה לך נגיעה בענייני קליטה, אבל הרי יהודים הגיעו הנה, ובין היתר אתה בטח מודע לזה שבאו יהודים לכך באמצעות כביכול טיפול רפואי. על העניין הזה של הטיפול הרפואי והגעתה לארץ ולאחר מכן תזרה לسورיה, לכטם במשרד החוץ או במשרד הממשלה הייתה מעורבות בזו?

ת. אני לא שירתתי באירופה וכל הפעולה הזאת נעשתה דרך מוקדים באירופה, אם זה באיטליה, צרפת או מדינות אחרות. אני לא עסكتי בזו בכלל. אני ידעת שזו מתקיים. היה יהודים שרצוי מואוד לבוא גם לביקורי משפחה. אף גם הגיעו אלינו ידיעות שהיו מקרים שהמודיעין السوري כן נודע לו ואלה שחזרו קיבלו "טיפול" קשה והיה מאיץ גדול למנוע את האשמהו כמרגל וhabato לדין כמרגל, כי אז יכול היה להיות נגדו פסק-דין מוות. היו כאלה שישבו בבית סוהר וענו והמשפחה אפילו לא ידעה מאומה על מאסרם ומקום מאסרם. ש. בנושא הזה של מתן הטבות מיוחדות ליהודים שגיעים מסוריה לארץ, ידעת או היה מודע להם או שמעת עליהם?

ת. לא. לא ידעת. היה שיתוף פעולה בין הסוכנות לבין המוסד בנושאים האלה וזה פעל אולי בסדר. לא שמעתי על תלונות ואם היו תלונות הן לא הגיעו אליו למשרד ראש הממשלה על מימון של ביקורים או קליטתם של בורחים.

ש. ברשותך עברו לשנות ה-80 ואחר כך לשנות ה-90 עד 1992. בשלב של שנות ה-80 אתה זכר תקופות מסוימות שבהן המאבק היה יותר קשה נגד הסורים, נגד אсад, בנושא הזה של יהודי سوريا, עליות ומורדות?

ת. אני חשב שהגיisha הסורית הייתה פחות או יותר עקבית, כפי שתיארתי אותה קודם - להחזיק את היהודים עד שיוכלו להשתמש בהם לצורך זה או אחר מצד אחד. אני זכר גם שהיתה אז מחשبة שהסורים תמיד חשבו על יהודים כנכס לקרה של מלחמה ותילופי שבויים. אפילו זה נחרת בזיכרון בדבר שהוא אפשרי.

ש. שיש ידיעות שהשלטון السوري...

ת. לא ידעה מפורשת. אבל אני יודע שבאזור שהוא מקום עברה אצל המחשבה, אבל באיזה נושא קונקרטי אני יכול לומר, כי איןני זוכר. תמיד תהינו מה שורש הקנאות הסורית הזאת של להחזיק את היהודים המעניינים האלה, בזמן שגס ברייחים פתחה כבר את

יוסף בן אהרון

שעריה לאט-לאט בשנות ה-80. אני זכר שכתבתי את זה בנאומו של שמיר, שהמקום היחידי בעולם שהמשיך להחזיק את היהודים תחת סוגר ובריח הייתה سوريا. בשנות ה-80 אפלו סביב ללחמה שלום הגליל וההתכתשות עם הסורים, לא זכור לי שההו שגע ליהודי سوريا באופן מיוחד כתוצאה מהעימות הזה. היהודים שם כבר היו למודדי ניסיון מר. הם פשוט התחבאו בגטו שלהם ולא הראו את פרצופם, אני מניח, וכך עבר הגל העכור הזה.

ש. תתייחס בבקשתה לוועידת מדריד. האם ברגעים האלה דיבرتם באופן מיוחד או שילבתם את הנושא של היהודים בסוריה?

ת. זה התחיל בוועידת מדריד עצמה, שהיתה באוקטובר 1991. אני הייתי במשלחת עם יצחק שמיר. הוא נאם פגמים. בנאום הראשון הוא דיבר באופן כללי על שלום. לאחר מכן, בגלל שהוא יומן שישי והוא רצה לחזור ארצה לפני שבת, הוא ביקש וקיבל אישור שהוא יהיה הראשון שנינasm ואז יעלה על מטוס וחזור ארצתה. אחריו נאם שר החוץ הסורי אל-שרעע, והוא נאם נאום נבזוי, והופיעה תמונה של יצחק שמיר כאיש לח"י בעיתון "לונדון טיים" וכתווב בו – דרוש טורוריסט.

סליחה, אני חוזר אחורהנית. בסיבוב השיחות הראשון, כשהRAIN שבלטה נימה ארסית מלאת שנאה של הנואם הסורי לעומת הושטת היד לשalom של שמיר, אז באותו לילה עבדתי כל הלילה על נאום התשובה של שמיר והחלטנו להתמקד בסורים ו"עללות" עליהם. ואז אל-שרעע נאם את הנאום השני שהוא עוד יותר חריף, כי אמרנו שאי אפשר לעבור על זה בשתייקה והתלבטנו ובסוף הכנסנו כמה משפטים על سوريا, וכמה משפטים על המשטר הדיקטורי, על דיכוי המיעוטים ואז גם הכנסנו את העניין של יהודי سوريا, שזאת המדינה שבאה להטיף למדינת ישראל ולמתוח עליה ביקורת. את זה הכנסנו לנאום השני של שמיר. לאחר מכן, במושג'ה' התחליל המשא ומתן היישר וכבר באותו לילה בהמשך הדווישיה הפותח העלייתי את הנושא של היהודי سوريا והיו בנושא הזה בין בין ראש המשלחת הסורית, שבינתיים נפטר, מאופקعلاך, שבינתיים נפטר, וכל אימת שהעלייתי את הנושא היהודי אז בשלבים הראשונים הוא היה מתוקם ואומר: אתה מתעורר בעניינים פנימיים של سوريا. היהודים הם שווי-זכויות ואני בכלל לא שומע לך. אני הייתי מגיב ואומר לו: אני לא

ארפה. כל אימת שנפגש אני עולה את הנושא של יהודיה סוריה כי זה עניין שלנו. אז הוא היה אומר לי – מה זאת אומרת? אתם מדינה, מה לכם ולענין זהה? כל ההגון הזה שאתם..., אז אני היתי מшиб ואומר לו – אתה יודע שאנו חסן פעלנו גם לגבי יהודיה ברית המועצות בכל מקום? אנחנו המדינה היהודית היחידה והאחריות שלנו היא לגבי מצבו של יהודיה בכל מקום שהוא בו הוא מופלה לרעה בגלל היוטו יהודי. זה עניין שלנו. אני שברתי את התנגדות שלן כי בסופה של דבר, אחרי כמה מפגשים, הסתבר שהוא חזק תייק, אני זוכר שהוא התכוופף והוציא תייק והתחילה להקריא לי למשל כמה סטודנטים יהודים יש באוניברסיטה دمشق, וכמה רפואיים יש וכמה סוחרים. זאת אומרת הוא היה מוקן עם מסכת ארוכה להוכיח כמה טוב ליהודים. אני זרמתי לו בחזרה, אמרתי לו – קודם כל זכות היציאה. זה בניי אחד הסעיפים המרכזיים במגילת האו"ם ובאמנה לזכויות האדם שם סוריה חתומה עלייה כביכול. היתי מצטט למתוך האמנה הזאת מהי זכות היציאה.

ש: כן.

ת: אחר כך גם הייתה לי סקירה ארוכה מאד בנושא זהה. בין היתר אני יומן אחד נמתי לו באבי-אבי, לא אשכח את זה כל ח'. הבאנו שני דברים לשולחן המשא ומתן. אחד זה המוסד הבא לנו מטען ספרי לימוד בבית הספר הסוריים, נימוח אנטישמיות שהופיעו אפילו בתרגולי החשבון בספרי לימוד של כיתה נדמה לי ג', ד': אם היתה מחלוקת של חיללים יהודים שהיו בה 17 והורגמו 8 כמה נשארו?

ש: כן.

ת: אחר כך, הדבר שאליו התייחסתי זה ספרו של מוסטפא טלאס, שר ההגנה הסורי, שנקרא ... ציון. איך הוא קרא לזה? משחו "צהיון". זה ספר שהוא כתב, שמשהו כתוב לו. הפרימיטיב הזה לא מסוגל לכתוב בעצמו. זה מופיע ונמצא למכירה בחנויות ספרים בסוריה עם השער שמראה איך שאדם מתכווץ ומישחו מחזיק סכין וחוטך לו את הצואר והדם מטפטף לתוך קערה ושני יהודים מסתכלים מהצד ממחכים לקבל את הדם הזה לשם עשיית מצות. זו עלילת הדם של 1840. הספר עצמו היה ביד, זרמתי את כהה בטריקה חזקה על השולחן ומורתה לו – אתה בא להגיד לי שהיהודים שוו זכויות? זה ספר של שר ההגנה שלכם וזה נמצא בחנויות. באמת נתתי לו, יצאתי מ, התרגום. אז הוא, בדרך של ערבי במצב הזה, אמר – בן-אחים, למה אתה עושה את השערוריה הזאת? אנחנו מדברים עכשו בשבי לפטור בעיות כלשה. באו לדבר על העתיד. אמרתי לו – מה העתיד? אם זה הווה לאיזה מין עתיד אתה מצפה? כהה זה נמשך. אנחנו כל פעם העלים את הנושא הזה והוא כבר התרצה והתחיל לספר מדי פעם כמה שטוב להם, עד שנדמה לי באפריל, היי 6 פגישות בזמן, נדמה לי בפגישה החמישית, בסיכון החמישי

ש: אתה מתכוון לועידת מדריד?

ת: לא, זה כבר בוושינגטון. ועידת מדריד היה המפגש הראשון. זה היה בסוף אוקטובר תחילת נובמבר. זה היה סופשבוע. בנובמבר 91', אחרי כל מיני משאים ומתנים, הוחלט

שאנחנו נתחיל את המשא ומתן הישיר בוושינגטון באופן זמני. אבל הסורים לא הסכימו ליצאת מושינגטון בשום אופן וככה זה נמשך. אז היו סיבובי שיחות, כל פעם שבוע, שבועיים, עשרה ימים. משאים ומתנים בבניין הסטיט-ד'יפרטמנט בוושינגטון. בסיבוב הרביעי שהיה נמצדה ל- באפריל 92' כבר, באמצע הפגישה עם הסורים קיבלתי הודעה מהமמונה על אף המזה"ת בסטיט-ד'יפרטמנט, נדמה לי שזה היה הוא או דניס רוס, אני לא זוכר. הוציאו אותו באמצע ואמר לי שעכשיו הם קיבלו הודעה מהנשיא אסף דרך השגריר שלו שכלי היהודי שירצה ליצאת יהיה רשיי ליצאת בלי' שום עכבה. זה גם אופיין שאסף לא רצה לעשות את זה במשא ומתן איתנו. לא לחת ויתור לישראל אלא לאmericה. אבל זה היה לחץ חוף שלנו ושל האמריקאים, כי אנחנו העלנו את הנושא הזה ו אמרנו לאmericאים שהנושא היהודי אנחנו לא נרפה ממנו. האמריקאים כנראה גם אמרו לسورים שזהcosa שאין להם שום זכות, אין להם מילה לומר להגנתם על היהודים. אתם צריכים לגמור את העניין הזה.

ש: האמריקאים היו בדעה כמוני.

ת: כן, להמשך לפחות את הבעיה. אך הוא נערר ונתקן ליהודים ליצאת. ואכן כך היה. נדמה לי שהמשיכו גם, אנחנו תבעו גם שלא יגבו מהם ממש כי גבו מהם איזה סכום מסוים על כל ויזה שלא גבו מאתרים, רק מהיהודים. לא זוכר כמה זה היה.
ש: אתה נגע עכשווי בזקודה מאד מעניינת מבחינתי. אמרת שאפשרות או סיבה אחת שאסף נתן את ההיתרים ליצאת היהת להתקרב לאלה"ב, למערב. זו היתה סוכריה למערב?
ת: בלי ספק.

ש: לדעתי היו לו עד סיבות בשלן הוא התיר ליהודים ליצאת מעבר לעניין זה?
ת: אני חשב שם נכנס לנעליו, להגיאון שלו, הוא הגיע למסקנה שהחומרה היהודים לעומת הנזק שביקורת ובtabooות כלפי והפער העצום בין היהודים לבין הקהילה היהודית לבני צבם של יהודים בעולם כולל שכבר נגמר, אין כבר מקרה דומה בשם מקום בעולם. והדבר הזה כבר בלט, שסוריה הייתה יוצאת דופן. הוא הגיע למסקנה שיצא שכור בהפסדו ואין לו מה להרוויח מזה ומה טוב להרוויח מה שהוא יכול מעתה להתיר ליהודים ליצאת כשהוא מותן את הסוכריה הזאת דזוקא לאלה"ב ובאמצעותה ליהודים ולישראל.

ש: העניין של התמוטטות בריה"מ לא היה מרכיב בהחלטה שלו לדעתך?
ת: כן, בעקיפין, כי הנה, אפילו מדינה כמו בריה"מ שטענה גם היא כל השנים שהיהודים הם אזרחים סובייטיים שווי זכויות. זה נפל. לא עמד בלחץ של האמת. لكن אני מניח שהשפיע.

ש: אני ידוע מזמן ראיונות שכuszם יהודים יכולים כבר כמה חודשים לפני זה, אפילו מ-91', לצאת כמעט באופן חופשי מסוריה. ידוע לך?
ת: לצאת כמובן לצורך עסקים או בריאות. זה בהחלט. זה היה עוד בשנות השמונים ובמידה מוגברת אפילו בסוף שנות השבעים אבל בתנאים מסוימים. יצא מישהו שהמשפחה שלו

נשארת זהה שיוצאה איננו רוקן אלא בעל משפחה, שאין שום ספק שהוא ייחוץ. היה גם פיקדון של סכום לא מבוטל. זה כן. זה היה כבר בשנות השבעים.

ש: כשאני מבקש לעשות השוואה בין הנטייה של בגין ז"ל לבין שמיר יבדל"א בהתייחסות ליהודי سوريا, אתה ראת הבדלים בעוצמה, בתקיפות?

ת: לא. אם בכלל היו הבדלים הם היו בעיותם של האופי של האיש. בגין היה נכנס יותר לרגשות. הוא היה מתבטא בצורה יותר וגהנית לעומת שמיר שהוא מתרך יותר בצד העובדתי ולא בראש. לא היה נכנס לזרומנטיקה. אבל לגבי ההנחות, שום הבדל. להיפך, יכול להיות שאפילו שמיר בנושא של יהוד"מ, שמיר עצמו, משפטו נרצתה חלק על ידי גרמנים וחולק על ידי פולנים. אני ראייתי אותו במעמדים מאד מאד מרגשים. בארגנטינה למשל, בואנוס איירס, וגם בהזדמנויות שונות. הוא התרגש מאד והבליט את העניין של האבן. זה דבר שאינו זכר שראייתי אצל מנהם בגין. אבל לגבי יהודי سوريا אני לא חשב שהיא הבדל כלשהוא.

ש: שאלה נוספת, אלא אם כן תרצה להוסיף משהו, כאשר ניהלתם מגעים גם באורה"ב וגם בארץ מדי פעע, יהודי سوريا ביקשו באופן מיוחד דרישות מיוחדות, בקשות מיוחדות לגבי דרך המאבק או בקשות לעזרה מבחינות תקציבים יותר גדולים לארגון הבריחות או דברים כאלה?

ת: לא. מה שאני קלטתי באמצעות סטיבן שלום בעייר, גם פעם אחת נדמה לי נפגשתי עם הרב חמרא בניו-יורק. קלטנו שהיהודים, העمر, הם אמרו שהיא להם חשש איז שasad, שהיה איתם בעיות ביחס ליהודים, אבל הוא מנהג ידוע ויציב, הוא עדיף על פניו מי שיבוא אחריו שעלול להיות הרבה יותר קשה, משום שהם זכרת ותקופות קשות שקדמו לתקופתו של איז. אך היה נטיה לומר – אל תרגיזו את איז בנושא שלום יותר מדי כי הוא בסדר. אנחנו הגענו למן מוזס-זיווגדי. אני זוכר שקלטנו מעין מסר כזה מהם, אבל פרט לזה שום דבר נוסף. הם חשו כמובן. תמיד היה העניין של החשש ששחהרחה והבריחה עלולות להזיק לאלה שנשארה. כל אימת שמתגלה שמשפחה ברחה אז הסורים הידקו עוד יותר את החבל. הם הבינו שכן מנו.

ש: יש עוד משהו בנושא שעני לא שאלתי ביחס ליהודי سوريا, למאבק, בדרך העלה שאתה יודע יכול לספר לי על כך?

ת: היי ככל שחשבתי שצרפת יש לה השפעה בסוריה והוא יכול להיות אינטגרומנטלית, כאמור כל' שונית להשתמש בו. אנחנו הר' לא הנחמן שום אבן הפקנו אותה למען יהודי سوريا, כולל גם באיחפה. היי הצרפתיים שהעמידו פנים שיש להם השפעה אבל מעולם לא הבחנתי

[סוף הראיון]